

גליון נושא: 'חמץ שנמכר לגוי'

בס"ד, יום ג' לפרשת בהר, ט' אייר תשע"ו.

דיונים אקטואליים הנוגעים לאחר הפסח. לעורך לב המעיין בלבד, ואין לסמוך על הדברים 'הלכה למעשה'.
לע"נ האשה הצדקנית אוד מוצל מאש, מרת רחל לאה בת הרב גבריאל ע"ה, נלב"ע ט' אייר תשס"ב, ת.נ.צ.ב.ה.

מכירת חמץ כיום

גליונות קודמים: דין חמץ שנמכר לגוי בפסח, נדון בהרחבה בגליונות הקודמים, כאן יושלמו מספר נקודות שלא הוזכרו עדיין.

הנה כלפי החומרא שלא למכור חמץ גמור בפסח, יש לה מקום גדול, משום חשש דאורייתא של בל יראה, ומשום חשש שלא יבוא לאכול דלא בדיל מיניה, כמו שאסור להשהות חמץ שלו אחר הביטול ואין מועיל מחיצה כי לא בדיל מיניה (ב.ו.א). אולם גם כלפי חומרא זו כתב בפסקי תשובות (סימן תמ"ח אות י') שלמעשה בשורת הדין מותר, והמיקל יש לו על מי לסמוך, והמחמיר תבוא עליו ברכה.

אבל כלפי החומרא שלא לאכול אחר הפסח חמץ שנמכר לגוי, מובא בזאת כמה ידיעות חשובות.

1. דקדוק והידור

ראוי להחמיר: שאלתי את הגר"ע אורבאך שליט"א, מה צריך לכתוב למעשה לציבור, האם צריך להחמיר בחמץ שנמכר לגוי. ואמר לי, אם המוכר שומר תורה ומצוות מותר למעשה לאכול מהחמץ שמכר לגוי ואין צריך להחמיר. אך אם המוכר חילוני שאין גומר בדעתו למכור 'ראוי להחמיר'. [וסיפר מעשה שהיה, ששאלו בעל מפעל חילוני אחרי שחתם על שטר מכירת חמץ, מה יעשה אם יבוא הגוי באמצע הפסח לקחת את החמץ, ענה בעל המפעל - 'אני אזרוק אותו מכל המדרגות']. אולם למרות זאת אין זה בגדר איסור, כי כבר הורה אביו הגר"שז אורבאך זצ"ל שכיון שעשה מה שהרב הורה לו לעשות, כבר לא שייך לקונסו.

והוסיף שכל זה לגבי חמץ גמור מלפני פסח אבל לגבי מרכיבים אין צריך להחמיר, שהרי כל השנה עד הפסח הבא משתמשים במרכיבים מחמץ שנמכר לגוי בפסח הקודם (ד.ג.), ומצוי שזה גורם למתח בבית. ובפרט לגבי קמח שיתכן מאוד שאינו חמץ כלל. עכ"ד.

ילדים: וכתב הגר"ר משה ויא שליט"א (הדרכה מעשית פסח תשע"ב) שכיון שחמץ שנמכר לגוי מצד הדין מותר באכילה, וזה רק בגדר 'דקדוק והידור' שלא לצורך מוצרים אלו. היות והקפדות אלו אינן מעיקר הדין, רבים נוהגים להקל יותר לגבי ילדים, בפרט במוצרים שרק מעורב בהם חמץ, כגון: ממתקים, ממרחים וכדומה. מוצרים אלו שיוצרו לפני פסח עלולים להמצא בשווקים גם לאחר שנה שלמה, וקשה מאוד להקפיד על כך בכלל, ובפרט לילדים, עכ"ד.

יודוע המעשה על הסטייפלער זצ"ל שלא רצה לפגוע באלמנה כאשר בא לקידוש שהיא הכינה, ולכן אכל מהקוגל שהגישה לו אף שהיה זה מחמץ שנמכר לגוי. ונימק את מעשיו: לא לאכול חמץ שנמכר לגוי, זה בגדר חומרא בחשש איסור דרבנן. ואילו לא לפגוע באלמנה הוא חשש איסור דאורייתא, דכתיב כְּלֹאֲמֹנָה וְיִתּוֹם לֹא תַעֲנוּן (שמות כב כא) (ר.ב.ק.).

2. הסיבות להחמיר

ושמעתי מתלמיד חכם מופלג שליט"א שכבר אין לו כבר כח להתוכח בנושא זה, מכיון שכל מי שלמד כרך ה' של המשנ"ב - הלכות פסח, יודע טוב מאוד שחומרא זו הוא נגד המשנ"ב בכמה מקומות, והמשנ"ב לא הביא את חומרת הגר"א (בכתר ראש ובמעשה רב), ולמעשה צריך רק לברר שאכן בוצע מכירה כדון, ואז מותר לכתחילה באכילה (ד.צ.ש.).

פנינים

גישה לחמץ

מפתח: יש טוענים שהגוי הרי אין לו גישה לחמץ כיון שלא קיבל מפתחות, וכן לא יודע היכן ממוקם החמץ של המוכרים את החמץ. ובגלל טענה זו הרבה חכמי הוראה שליט"א מוסיפים סעיף במכירה שם רושם המוכר את המספר פלאפון האישי שלו, ומתחייב המוכר לגוי הקונה, שבמהלך החג בכל זמן שיבקש הוא יפתח בפניו את רשותו ויתן לו את חמצו.

ואומרים בשם הגר"ש הלוי ואזנר זצ"ל שצריך להשאיר מפתח אצל השכנים, אם הוא נוסע מביתו לכל ימי הפסח. ויש מהדרים לשלוח בפועל את הגוי לחלק מהבתים לראות מה הוא קנה, לבטא את רצינות העיסוקא (א.פ.).

שינת הגוי: בביקור של ילדי 'אנחנו וצאצאינו' אצל הגר"י זילברשטיין שליט"א, שאל אחד הילדים את הרב, מה יעשו כאשר הגוי מבקש לבוא ולישון בחדר שנמכר לו במכירת חמץ? ענה ר' יצחק שזכות הגוי בחדר, הוא רק להחזיק את החמץ שם, אבל לא לישון (ש.ל.).

מעשה שהיה: לפני כמה שנים, עורך הגר"ר שמחה רבינוביץ שליט"א (בעל מחבר ספר 'פסקי תשובות'), שכדי לא להכנס למחלוקת הפוסקים האם הקנינים הנהוגים כיום במכירת חמץ מועילים בגוי, לכן טוב להחמיר לעשות מכירה מהודרת, שיביאו בפועל את כל החמץ הנמכר מהבית, ויכניסו את כל החמץ הנמכר בקראוון שעל יד בית הכנסת, והגוי יעשה משיכה בכל חפץ והחמץ ינתן לו במתנה ולא במכירה ולא לסמוך על הנהוג כיום שהגוי נותן 'מקדמה' כתחילת תשלום, כדי להרויח את דעות הפוסקים והשו"ע הרב שגוי אינו קונה בקנין כסף, אם לא שילם בפועל את כל התשלום של הקניה. ויתנו את המפתח בפועל לגוי, לחוש לסוברים שבלי מסירת מפתח לא קנה, וכך עשו.

ויהי באמצע הפסח, הגיע הערבי עם ילדיו וקרוביו, ואכלו ולקחו הביתה את כל החמץ שהיה בקראוון (היה שם מוצרים יקרים, כגון ויסקי, שיבעס-ריגל, ועוד), ולא יכלו למחות בהם שלא לערער על המכירה, כי אז יעברו על 'בל יראה' למפרע (י.פ.). ❖

מאיך לדעת המחמירים ישנם כמה סיבות להחמיר, ונפרט את חלקם. **הערמה:** המציאות כיום שמכירת חמץ היא בסיטונאות של רשתות ענק בעלי עשרות סניפים, הפרוסים בכל רחבי הארץ, ויש טוענים שלא עולה על דעת הגוי לקחת את

מנהג ישראל תורה "דיוטי פרי" (DUTY FREE) בנתב"ג

ישנה בעיה נוספת, במקרה שבחנות זו מוכרים חמץ בפסח, ויש בחנות מוצרים שיצאו משערי המפעל לפני פסח, כגון אלו שקונים וויסקי בחנויות "דיוטי פרי" בנתב"ג שישנם חנויות המחללים שבת וחג בפרהסייה, ומוכרים בפסח חמץ גמור! (קיימת חנות של יהודי שומר תורה ומצוות שעושים מכירת חמץ כדון, ליד משרדי אל-על / להנכס בשרוול D עד הסוף). וכן במקרה שבעל החנות אוכל בפסח מהחמץ של החנות שנמכר לגוי, באופנים אלו יש בעיה גם אם יעשו מכירת חמץ, כיון שמוכח שבאמת לא גמר בדעתו למכור (אם לא שנאמר שהוא גזלן אז כשאוכל).

ונחלקו בזה גדולי הפוסקים, דעת **השדי חמד** (מערכת חו"מ סימן ט אות לה) עפ"י **שו"ת מהר"ם שיק** (סימן רה) וכן מבואר ב**שו"ת אורי וישעי** (סימן קכא) שיחידים או סוחרים המוכרים חמץ לנכרי לפני פסח כדון, ובמשך ימי הפסח משתמשים בחמץ שמכרוהו או סוחרים בו, בטלה כל המכירה למפרע וכל החמץ נאסר גם מה שלא סחרו בו.

מאידך ב**שו"ת דברי חיים** (ח"ב סימן מ"ו) וכן הגר"מ **פינשטיין** זצ"ל (אג"מ ח"א סימן קמט וח"ב סימן צ"א) היקלו בדבר.

ושמעתי מהג"ר **עזריאל אורבאך** שליט"א, שחנות כזו שמוכרת חמץ בפסח אסור לקנות שם חמץ מלפני הפסח, גם אם יציגו שטר מכירת חמץ כי מגלה דעתם שלא מכרו באמת.

בבעיה דומה נתקלו מנהלי רשת שיווק בבעלות חרדית, שרצו למנוע מצב שקופאי בסניף ימכור חמץ למורת רוחו של הבעלים (גזל עכו"ם, ביטול המכירה, ועוד), לכן הזינו הוראה במחשב הראשי, שהקוד של המוצרים של חמץ לא יעבור בקופה בפסח (ר.ב.ק.). ❖

החמץ בפועל מכל המקומות הללו, כי אין לו אפשרות טכנית לשלוט על הררי החמץ הנמכרים לו, [אין לו מה לעשות עם 100 טון ביסלי, גם אין לו מידע איך משווקים ספינה טעונה פסטה שנמצאת בים התיכון]. לטענה זו למרות שקיי"ל שדברים שבלב אינם דברים, כאן זה אומדנא דמוכח בלבו ובלב כל אדם שאינו רוצה למכור.

אין ביטוח: עוד הוכחה לכך שזה הערמה, כי הגוי הרי אין לו הסכם עם חברת הביטוח של המפעל, ואם החמץ ישרף הגוי צריך להפסיד מיליונים, וכי הגוי באמת מוכן לזה, הרי הוא נכנס אם כן לעיסקא לא ריאלי כלל. ובפרט במכולת שאין להם ביטוח וכי הגוי מוכן לקחת סיכון שאם ישרף הוא יפסיד, בפרט כשאי אפשר להוכיח את המכירה בבית משפט שאז אין סיבה שהגוי שאינו מכיר בתורה ומצוות יקיים את דין התורה (ר.ח.ק.).

יש דוחים טענה זו, שאם אכן יקרה שריפה והגוי יתכחש למכירה הוא יאז מוגדר כגנב אולם כרגע המכירה הוא כדון. ולכן מדינא מותר, ולמדקדק יש מקום להחמיר, כי הרי המציאות הוא שאם החמץ ישרף הגוי לא יסכים להפסיד. - הגר"ר **חיים חזן** שליט"א.

עצם הסברא של הערמה כבר מבואר במאירי (ריש פ"ב דפסחים), שאין לבצע מכירה כזו של

הערמה באופן קבוע. עוד מצינו בדברי **המחצית השקל** (תמ"ח סק"ד) ו**הקישור"ע** (סי' קי"ד סעי' א') שלא יהא ענין מכירת חמץ אצל האדם כמו מצוות אנשים מלומדה, אלא צריך שיגמור בדעתו שהוא מוכרו באמת לגוי מכירה גמורה וחלוטה. בפרט באופן שרוכש הרבה חמץ לפני פסח כדי שיהא לו חמץ מיד לאחר הפסח למכירה.

בשו"ת שואל ומשיב (תנינא ח"ב סימן עז) כתב להמנע ממכירה זו לפי שנראית כהערמה ומפני טעמים נוספים. גם **בשדי חמד** (ח"ח סימן ט' ס"ק ו' ס"ק כ"ג) הביא כמה אחרונים שערערו על המכירה מכמה טעמים, וכתב ליישב המנהג. (וראה בענין תוקף מכירת חמץ ב'קובץ צפונות' בני ברק ניסן תשנ"ב).

וכתב **בפסקי תשובות** (סימן תמח) שמצינו כעין זה לענין היתר עיסקא שנחלקו הפוסקים שאם אינם מבינים ענין היתר עיסקא אינו מועיל אפילו הוא בכתב ובחתימת הצדדים כיון שאין כוונתם להלוואה גמורה, עיין **של"ה** (מס' חולין פרק נר מצוה) **שו"ת צמח צדק** (י"ד סי' פ"ח) ועוד. אמנם הכרעת הפוסקים שלכתחילה צריך להבין הענין אבל בדיעבד מהני כיון שחתם והחתימה מחייבת אע"פ שאינו מבין, עיין **שו"ע** (חו"מ סי' מ"ה סעי' ג') וע"ע **שו"ת עונג יו"ט** (סי' כ"ח).

3. חמץ מיד אחרי פסח

מוניטין: מבואר במשנ"ב (סימן תנ ס"ק כד) שאסור לקנות חמץ לפני פסח ולמוכרו במכירת חמץ כדי שיהיה מוכן לו מיד לאחר הפסח, משום שהוא רוצה בקיומו של חמץ והרי הוא כנהנה מן החמץ.

מגונה: וכתב הגר"ש הלוי ואזנר (שו"ת שבט הלוי ח"ד סי' מט) שמצד הדין מותר לקנות חמץ לפני פסח כדי למוכרו לגוי ולהשתמש בו לאחר הפסח, אולם זה דבר מגונה גם אם עושה כן מחשש שלא ימצא לאחר הפסח חמץ שנמכר כדון. אבל כשאין עצה אחרת ומקום הפסד, כדאי הם המתירים לסמוך עליהם. מכח זה יש טוענים שהרי המאפיות והקונדטוריות וחנויות הפיצה וכדומה גם אם הגוי ירצה לשלם כמוסכם את המחיר המלא של כל החמץ הם לא יסכימו, כדי לא להפסיד את המוניטין שלהם שהם מוכרים חמץ מיד בצאת החג. וכי רשתות ענק מוכנים להשבית את הרשת כולה על עשרות הסניפים. ❖

הערות מבני החבורה

שעת הדחק למוכר

אין הפסד מרובה: מבואר בפוסקים שהטעם שהקילו במכירת חמץ למרות שיש בו כמה חששות, הוא בגלל הפסד מרובה. ויש טוענים שההיתר של הפסד מרובה ושעת הדחק שייך רק כלפי המוכר-בעל החנות, אבל כלפי הקונה יש מקום גדול להחמיר לא לצרוך מוצר שכל ההיתר שלו הוא דחוק ביותר, ולא להזדקק להיתרים של הפסד מרובה. ויש לדון האם ההפסד מרובה של המוכר מתיר גם לקונה. ודן בזה הגר"ח קאהן שליט"א (בספרו הלכות משפט - אונאה, סימן רכ"ח סעיף ו').

מאידך יש טוענים ממש להיפך, בזמנו של הגר"א לא היה קושי משמעותי לדאוג לכך שלא יישאר חמץ בידי יהודי בפסח. מי שלא הצליח לסיים את חמצו עד לפסח יכל לדאוג ולמכור את החמץ לגוי מזדמן ולדאוג לקנות חמץ אחר אחר הפסח. המצוקה של מוכרי החמץ לא הייתה גדולה ולכן ייתכן מאוד שרבים חשבו שלא ראוי להסתמך על מכירת החמץ. אבל במציאות כיום אין אפשרות לחנויות גדולות להסתדר ללא מכירת חמץ. ואין סיכוי לבעלי עסקים גדולים לדאוג שלא יישאר אצלם חמץ לפני פסח, והרי זה שעת הדחק עליה דיברו הפוסקים שמכח זה נתיר לכולם לרכוש אצלם, ולא שייך שנקבע דין אחד למוכר ודין הפוך לקונה, כי אם נאסור על הלקוחות המוכרים יפסידו. ❖